

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten XXIX: Opscenost i javni moral

14. februar 2014.

Ovaj bilten sumira nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava koje se bave pitanjem javnog morala i „opscenosti“ (nemoralnog, bestidnog, nepristojnog). To je oblast u kojoj Evropski sud obično dozvoljava državama značajnu diskreciju (tzv. polje slobodne procjene) pri odlučivanju u kojoj mjeri mogu da ograniče slobodu izražavanja. Iako Sud prihvata da javni moral varira od zemlje do zemlje, on ipak državama ne dozvoljava neograničenu slobodu odlučivanja – svako ograničenje koje se nameće i u ovoj oblasti mora da bude opravdano kao „neophodno“ u demokratskom društvu i zasnovano na jasno formulisanoj zakonu. Ono što se u jednoj zemlji smatra sasvim prihvatljivim, u drugoj se može smatrati nemoralnim. Sud ovdje pravi razliku između čistog umjetničkog izražavanja i političkog govora primenjujući viši standard zaštite za politički govor.

Sljedeći slučajevi pokazuju postupanje Suda u specifičnim slučajevima.

- **Müller i drugi protiv Švajcarske** (predstavka br. 10737/84), 24. maj 1988: novčana kazna i privremeno oduzimanje opscenih slika nijesu prekršili pravo na slobodu izražavanja

Slučaj se ticao postavke tri seksualno eksplicitne slike, na kojima su prikazani felacio, sodomija i seks sa životinjama, u okviru izložbe savremene umjetnosti. Izložba je bila široko reklamirana i otvorenog tipa, a prateći katalog je sadržao fotografije slika. Na dan otvaranja izložbe, državni tužilac je pokrenuo postupak protiv umjetnika tvrdeći da su slike opscene i da ih treba uništiti. U pravnim postupcima koji su uslijedili, slike su privremeno oduzete, a umjetnici novčano kažnjeni. Umjetnici su zatim podnijeli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Sud je smatrao da u ovom slučaju nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da države imaju značajan stepen slobode u odlučivanju šta je moralno prihvatljivo, navodeći da „u pravnim i socijalnim normama (evropskih zemalja) nije moguće naći jedinstven evropski koncept morala. Uslovi za kvalifikaciju morala variraju vremenom, i od mjesta do mjesta, posebno u naše vrijeme koje karakteriše podmakla evolucija mišljenja o toj temi. Zbog neposrednog i stalnog kontakta koje državni organi imaju sa društvenim tokovima u njihovim zemljama, oni su načelno u boljem položaju od međunarodnog sudije da daju mišljenje o ovim uslovima, kao i o 'neophodnosti' 'ograničenja' ili 'kazne' koji su namijenjeni da te uslove zadovolje“.

Uzimajući u obzir novčanu kaznu određenu umjetnicima i oduzimanje slika, Sud je smatrao da je na slikama na grub način prikazana seksualnost, posebno između muškaraca i životinja, pri čemu je izložba, čiji su dio bile ove slike, bila potpuno otvorena za javnost, a ulaz besplatan. Iako je Sud prihvatio da su se koncepti seksualnog morala s vremenom promijenili, također je smatrao da je stav švajcarskih sudova da su slike „u velikoj mjeri odgovorne za povredu osjećaja pristojnosti ljudi normalne osjetljivosti“ bio razuman i u granicama slobodne procjene.

Što se tiče privremenog oduzimanja slika, Sud je smatrao da je uobičajena praksa širom Evrope da se omogućiti oduzimanje predmeta čija upotreba je „zakonito dosuđena kao zabranjena i opasna po opšti interes“. S obzirom da je svrha privremenog oduzimanja bila da se spriječi ponavljanje krivičnog djela, i da su slike kasnije vraćene, Sud je smatrao da time nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- ***Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*** (predstavka br. 68354/01), 25. januar 2007: trajna zabrana izlaganja slike na kojoj je prikazan političar u seksualno eksplicitnoj karikaturi prekršila je pravo na slobodu izražavanja

Slučaj se ticao novčane kazne i uklanjanja sa javnih izložbi slike pod nazivom „Apokalipsa“ – kolaža od 34 javne ličnosti, uključujući Majku Terezu, austrijskog kardinala Hermanna Groera i bivšeg šefa austrijske Slobodarske stranke Jorga Haidera – u kojem su svi prikazani nagi i uključeni u seksualne aktivnosti. Tijela tih figura su naslikana, ali su za glave i lica korištene fotografije iz novina, dok su oči nekih od njih bile sakrivene crnim trakama. Među naslikanim osobama bio je i gospodin Meischberger, bivši generalni sekretar austrijske Slobodarske stranke, koji je prikazan u seksualnoj pozi sa gospodinom Haiderom, druga dva političara i Majkom Terezom. Slika je bila dio izložbe udruženja austrijskih umjetnika. Gospodin Meischberger je tužio umjetnike i dobio presudu kojom se trajno zabranjuje prikazivanje slike na osnovu toga što ponižava njega i njegove političke aktivnosti. Udruženje umjetnika je zatim podnijelo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je smatrao da su novčana kazna i zabrana prekršili pravo udruženja na slobodu izražavanja. Mada je Sud konstatovao da je na slici na nepristojan način prikazan gospodin Meischberger, bilo je jasno da su naslikani likovi karikature, a slika satirična. Sud je naglasio da je satira oblik umjetničkog izražavanja i socijalnog komentara koji je, pretjerivanjem i krivljenjem stvarnosti, namjerno provokativan i političke prirode. Kao takav, njegova ograničenja bi trebalo razmatrati posebno oprezno. Gospodin Meischberger je na slici prikazan u kontekstu njegovog političkog rada i funkcionisanja, a slika se može posmatrati i kao reakcija protiv austrijske Slobodarske stranke, čiji članovi su i ranije kritikovali umjetnikov rad. Meischberger je od naslikanih likova bio najmanje istaknut – i u vrijeme kada je tužio umjetnika, on nije bio prepoznatljiv na slici jer je njegova fotografija bila prekrivena crvenom bojom. Sud je također uzeo u obzir da je zabrana austrijskih sudova bila neograničena i da udruženju, koje upravlja jednom od najpoznatijih austrijskih savremenih umjetničkih galerija, nije omogućeno da ikada ponovo izloži sliku, bez obzira na to da li je gospodin Meischberger javna ličnost, ili bi bio javna ličnost u mjestu i vremenu potencijalne izložbe u budućnosti.

- ***Akdaş protiv Turske*** (predstavka br. 41056/04), 16. februar 2010: **zabrana prevoda klasičnog književnog djela koje je sadržalo grafičke opise seksa prekršila je pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je turski izdavač koji je objavio turski prevod erotskog romana „*Les onze mille verges*“ („Jedanaest hiljada šipki“) francuskog pisca Guillaumea Apollinairea. Knjiga je sadržala grafičke opise seksa, uključujući sadomazohizam, vampirizam i pedofiliju. Turski izdavač je krivično gonjen i osuđen zbog toga što je objavio opsceni materijal koji bi mogao da pobudi seksualnu želju. On je kažnjen novčanom kaznom od 1100 eura. Izdavač se žalio Evropskom sudu za ljudska prava, tvrdeći da knjiga koju su napisali književni stručnjaci ne sadrži nikakav nasilni prizvuk, te da njen duhovit i pretjeran ton više gasi seksualnu želju nego što je budi.

Sud je smatrao da je osuda prekršila pravo na slobodu izražavanja. Iako je u presudi istaknuto da uslovi za kvalifikaciju morala variraju s vremenom i od mjesta do mjesta – čak i unutar jedne zemlje, te da su nacionalne vlasti u boljoj poziciji da sude u ovim slučajevima od Evropskog suda, Sud je ipak našao da turske vlasti nijesu primijenile pravi standard. Original knjige na francuskom jeziku prvi put je objavljen 1907, nakon čega je objavljena i na raznim drugim jezicima i dobila status „klasika“ evropske književnosti. Nije postojala „hitna društvena potreba“ koja bi mogla da opravda zabranu pristupa književnom radu takvog statusa i kažnjavanja njenog izdavača.

- ***Karttunen protiv Finske*** (predstavka br. 1685/10), 10. maj 2011. – odluka o prihvatljivosti: **osuda zbog prikazivanja dječje pornografije preuzete sa interneta kao dio umjetničke instalacije protiv pornografije nije prekršila pravo na slobodu izražavanja**

Sučaj se ticao osude finske umjetnice zbog posjedovanja i javnog prikazivanja dječje pornografije, koja je u izložbu pod nazivom „Crkva Djevica-Kurva“ uključila fotografije tinejdžerki i mladih žena u seksualnim pozama. Slike su preuzete sa javno dostupnih veb sajtova, a umjetnica je imala namjeru da iskoristi svoju izložbu da kritikuje činjenicu da su takvi materijali dostupni na internetu besplatno. Izložba je zatvorena, slike su oduzete a umjetnica je osuđena zbog distribucije dječje pornografije. No, s obzirom da je izložbu osmislila kao protest, nije joj izrečena novčana ili druga kazna. Ona je podnijela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava tvrdeći da su osuda i oduzimanje fotografija prekršili njeno pravo na slobodu izražavanja.

Evropski sud je smatrao da osuda nije prekršila pravo na slobodu izražavanja. Sud je konstatovao da, je posjedovanje i javno prikazivanje dječje pornografije u Finskoj krivično djelo, iako je namjera umjetnice bila da na taj način zapravo protestuje zbog dostupnosti dječje pornografije na internetu. Osuda umjetnice je stoga bila opravdana – postojala je suštinska društvena potreba da se djeca zaštite od seksualnog zlostavljanja, da se zaštiti njihova privatnost kao i zbog drugih moralnih razloga. Pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja i njene dobre namjere nijesu mogle da opravdaju posjedovanje i javno prikazivanje dječje pornografije.

- ***Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*** (predstavka br. 5446/03), 18. oktobar 2005 – odluka o prihvatljivosti: **osuda zbog opscenosti na veb sajtu na kojem su prikazane grafički eksplicitne scene seksa nije prekršila pravo na slobodu izražavanja**

Podnosilac predstavke je čovjek osuđen na 30 mjeseci zatvora jer je na veb sajtu objavio scene seksa koje uključuju izmet, konzumaciju izmeta i felacio. Sajt je objavljen preko kompanije registrovane u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) i sa servera postavljenog u SAD-u, u skladu sa zakonima SAD. Međutim, izdavač je živio u Ujedinjenom Kraljevstvu, i bio gonjen po britanskom zakonu o opscenosti. On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava da su osuda i kazna zatvora prekršili njegovo pravo na slobodu izražavanja. Tvrdio je da, s obzirom da je materijal objavljen preko američke kompanije na američkim serverima, on ne bi trebalo da bude gonjen po engleskim zakonima.

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da osuda nije prekršila pravo izdavača na slobodu izražavanja, zaključivši da je izdavač, s obzirom da je boravio u Velikoj Britaniji i objavio sajt kao poslovnu djelatnost, trebalo da traži pravni savjet o primjenljivosti sa skladu sa zakonom Velike Britanije. Sud je smatrao da je zakon o opscenosti Velike Britanije bio dovoljno jasan i da je sporni materijal očigledno spadao u njegov djelokrug. Sud je takođe konstatovao da su neki materijali bili dostupni besplatno i da su domaći sudovi ispravno zaključili da su i vrlo mladi ljudi mogli doći do tog sajta – što je upravo ono što je zakon o opscenosti pokušavao da spriječi. Činjenica da je objavljivanje tog materijala bilo zakonito u SAD, bila je nebitna: Evropski sud je naglasio da se u pitanjima javnog morala standardi razlikuju od jedne do druge zemlje. Sud je, takođe, smatrao da zatvorska kazna nije bila nesrazmjerna jer je jedini cilj izdavača bio finansijski (materijal nije bio ni od kakve umjetničke ili književne vrijednosti i nije doprinio političkoj debati), a izdavač je mogao biti oslobođen nakon petnaest mjeseci zatvora.

- ***Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva***, predstavka br. 5493/72, presuda od 7. decembra 1976. **(zabrana knjige sa eksplicitno seksualnim sadržajem u cilju zaštite djece ne predstavlja kršenje prava na slobodu izražavanja)**

Presuda se tiče zabrane knjige pod naslovom "Mala crvena knjiga" koja je bila namjenjena učenicima uzrasta od dvanaest i više godina. Knjiga je sadržala poglavlja o seksu, uključujući i poglavlja o temama kao što su masturbacija, kontraceptivna sredstva, menstruacija, pornografija, homoseksualnost i abortus i adrese za pomoć i savjete o pitanjima koja se tiču seksualnosti. Knjiga je prvi put objavljena u Danskoj, a kasnije, nakon prevoda i sa određenim adaptacijama i u Belgiji, Finskoj, Njemačkoj, Grčkoj, Islandu, Italiji, Holandiji, Norveškoj, Švedskoj i Švajcarskoj. Nakon objavljivanja u Velikoj Britaniji, podnijete su žalbe policiji i kopije knjige su zaplijenjene. Izdavač knjige je proglašen krivim za objavljivanje "opscene knjige" i sve kopije su uništene.

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da zabranom knjige nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je naglasio da je pravo na slobodu izražavanja jedan od bitnih temelja demokratskog društva, kao i da štiti informacije ili ideje koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji dio stanovništva. Međutim, sloboda izražavanja nije neograničeno pravo i može se ograničiti, između ostalog, u cilju zaštite javnog morala. Sud je utvrdio da "zaštita javnog morala" u različitim evropskim zemalja ima različite standarde i zbog toga bi trebalo omogućiti "polje slobodne procjene" prilikom

tumačenja da li je konkretna mjera „neophodna“. Imajući u vidu činjenice u ovom konkretnom slučaju, Sud je pridao veliki značaj činjenici da je publikacija namijenjena djeci i adolescentima i da je trebala da se nađe u širokoj upotrebi. Knjiga je uključivala djelove koje su mladi ljudi u kritičnoj fazi njihovog razvoja mogli protumačiti kao ohrabrenje da se upuste u preuranjene aktivnosti koje su štetne za njih, ili čak da izvrše neka krivična djela. Osim toga, Sud je uzeo u obzir i činjenicu da nije pokrenut postupak protiv dopunjenog izdanja knjige, koja se od prvobitnog izdanja značajno razlikovala oko spornih pitanja. Ovo ukazuje da su vlasti ograničile zabranu samo na ono što je bilo nepohodno. Iz tih razloga, Sud je zaključio da nema kršenja prava na slobodu izražavanja.

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Legal Defence Initiative, u saradnji sa HRA

Bilteni se objavljuju u okviru projekta “Monitoring novinarskih samoregulatornih tijela u Crnoj Gori” koji finansira Britanska ambasada u Podgorici.
